

ÜRGÜPLÜ REFİK BAŞARAN (1907-1945)*

Dr. Doğan KAYA

Türk Halk Müziği repertuarına eser kazandıranlar arasında, halk sanatçılarının seçkin bir yeri vardır. Bunlar, hem yörelerinde bilinen türküleri hem de kendilerinin düzüp koştugu türküleri çalıp söylemişlerdir. TRT Repertuarındaki türkülerin pek çoğunu bu sanatçıların söyledikleri parçalar oluşturmuştur. Çoğu rahmetli olmuş sanatçılardan en meşhurları; Ürgüplü Refik Başaran, Diyarbakırlı Celâl Güzelses, Zaralı Halil Söyler, Sivasslı Hafız Hakkı Feryadi, Muhlis Akarsu, Ali Kızıltuğ, Nuri Üstünces, Malatyalı Fayri Kayahan, Urfalı Hamza, Tenekeci Mahmut, Hacı Baki Yurtsever, Kütahya'dan Hisarlı Ahmet, Adanalı Ferrahi, Elazığlı Enver Demirbağ, Kırşehirli Muharrem Ertaş, Çekiç Ali, Neşet Ertaş, Keskinli Hacı Taşan, Kırıkkaleli Ekrem Çelebi, Bahri Altaş, Maraş'tan Âşık Mahzuni Şerif ve Konya türkülerini icrasıyla kendisine haklı bir şöhret kazanmış olan Rıza Konyalı. Bunların sayısını daha da artırabilmemiz elbette ki mümkündür. Adına yer verdiğimiz veya veremediğimiz bu sanatçıların her birinin okuduğu türkülerin sözleri, notaları, varsa türkülerin hikâyeleri ve sanatçıların Türk Halk Müziği sahasındaki yerleri üzerinde biyografik çalışmalara şiddetle ihtiyaç vardır. Bugüne kadar -Ferrahi ve Sefil Selimî hariç (Atılgan, 1988; Kaya, 2001) bu çalışmaların ortaya konulamamasını gecikmiş bir hareket olarak görüyoruz. Hiç olmazsa, devlet konservatuarlarında ve üniversitelerimizin müzik eğitimi bölümlerinde pek çok konuda olduğu gibi bu konularda da tezler hazırlanabilir. Dileğimiz, kısa zamanda bu çalışmaların gerçekleştirilmesidir.

Refik Başaran hakkında TRT'de üç program yapılmıştır. Bunlardan ikisi 1982'de gerçekleştirilmiştir. Sabri Uysal'ın hazırladığı programda Refik Başaran'ın türkülerine ve Fadime Başaran'la yapılmış bir röportaja yer verilmiştir. Diğer de İstanbul Radyosunca hazırlanmıştır. Tamer Göksel'in hazırladığı programda Mehmet Erenler, onun türkülerinden örnekler vermiştir. Üçüncü program ise, 1989'da Mansur Kaymak tarafından yapılmıştır. Refik başaran'la ilgili olarak Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Arşivinde yine Fadime Başaran'la yapılmış bir konuşmanın bandı bulunmaktadır.

Biz, burada sizlere Refik Başaran'ı tanıtacak ve Türk halk müziği vadisindeki yerini ortaya koymaya çalışacağız.

* *Millî Folklor*, (Yaz 1991), I (10), s. 49-53. / (Bahar 1993), *Millî Folklor*, III (17), s. 33-36.

Kadim dostum Mustafa Okgerman'ı ziyaret amacıyla 1981 ve 1989 yıllarında eski ismi Damsa olan Taşkınpaşa köyüne gittim. Bu ziyaret hemen her yıl devam etti. Bilindiği gibi Refik Başaran da Taşkınpaşalıdır. Ziyaret vesilesiyle Taşkınpaşalılarla ve Refik Başaran'ın yakınlarıyla görüşüp, onu daha yakından tanıma imkânını buldum. Bunlar içinde, Refik Başaran'ın karısı rahmetli Fadime Başaran'dan çok faydalı bilgiler topladım. Zira incelemelerimiz sırasında Refik Başaran konusunda bir yazı veya esere tesadüf etmedim. Burada aktaracağımız bilgilerin çoğu, Fedime Başaran'a ve Taşkınpaşalıların verdiği ifadelerle dayanmaktadır ve orijinal bilgilerdir.

Refik Başaran, 1907'de Ürgüp'ün Taşkınpaşa köyünde doğmuştur. Mustafa Çavuş'la Emine Hanım'ın oğludur. Anneannesi bir Arap kızıdır. Dedesi Hacı Ali Ağa, bir ara Arabistan'a gider, dönüşte Arap kızı olan Şirin'i de yanında getirir, onunla evlenir. Refik'in annesi Emine bu evlilikten doğar. Refik'in biraz esmer oluşu da bu yüzdendir. Emine'nin üç çocuğu olur; Fettah, Refik ve Havva Ana. Köyündeki okulda üç yıl okuyarak ilk tahsilini tamamlar. Refik on yedi yaşındayken aynı yaşta olan köylüsü Fadime ile evlenir. Malı-mülkü olmadığı için kız tarafı Refik'e kızlarını vermek istemez. Refik de bunun üzerine aileye içgüveyi olarak girer. Fadime'den üç çocuğu olur. Emine Başaran (1930-1981), Hikmet Başaran (1934-), Hacı Ali Başaran (Vefat etti.)

Saza ve türkü söylemeye daha küçük yaşlarında hevesli olan Refik, saz çalmaya on dört-on beş yaşlarında başlar. Abisi Fettah'ın Kırşehir'de aldığı sazla hemen her gün köyüne 6-7 km. mesafedeki Yeşilhisar'ın Kavak köyüne gidip, orada Topal Hasan'dan ders alır. Fettah, kardeşi için ustaya her türkü başına bir lira verme fedakârlığını gösterir. Kısa zamanda saz çalmada önemli bir mesafe kaydeden Refik, köyünde ve çevresinde düğünlerin aranan siması olur. Askerlik hizmetini Kütahya ve Niğde'de yapar. Askerlik sonrası ünü daha da artan Refik, Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara'da bir toplantıya çağırılır. Atatürk, zamanın önde gelen sanatçılarıyla yaptığı bu toplantıda Refik'e "Başaran" soyadını verir.

Refik, uzun boylu, ortalama 75 kilo, sağ yüzünün sağ tarafı çopur, esmer biridir. Mizaç itibarıyla kalender bir yapısı vardır. Gözü tok ve dost canlısıdır. Paraya hiç ehemmiyet vermemiştir. İstanbul'a gittiğinde, başta plak şirketleri ve içkili lokanta sahipleri olmak üzere herkes etrafına toplanır, ondan istifade etmeye kalkar. Zamanına göre çok para kazanmasına rağmen, bunu değerlendirme yoluna gitmemiş, arkadaşlarıyla harcayıp bitirmiştir. Sazcı olarak gittiği köylerden aldığı elbise, çorap, kılıç vs. gibi muhtelif hediyelerden de elinde bir şey kalmamıştır.

Ömrünün hemen hemen yarısını gurbette geçiren Refik'in evden ayrılışı 1929-1930 yıllarına rastlar. Birgün evdekilere haber vermeden Durmuş'la

Ankara'ya gider, dört yıl kalır. Bu müddet içinde kendisinden haber alınamaz. Orada *Hayriye* adında bir kadınla yaşar. Bu sırada oğlu Hikmet, dört yaşındadır. Hanımı oğlunu sünnet ettirmek için Ankara'ya haber gönderir, Refik, köyüne gelir. Bir ay kaldıktan sonra tekrar Ankara'ya gider. Bu gidiş-geliş sürer gider. Köyünde birkaç ay kalmasına mukabil, yıllarca *Ankara*'da ve *İstanbul*'da kalır. Plak şirketlerinden ve eğlence yerlerinden kazandığı paradan, evine gönderdiği, yok denecek kadar azdır. Refik Ankara'dayken, üç ay kadar da *Ankara Radyoevi*'nde mahalli sanatçı olarak çalışır. Onurlu, kimseye boyun eğmeyen ve gönlü tok biridir. Öyleki Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, İtfaiye Meydanındaki kahveleri teftiş ederken karşılaştığı Refik Başaran'a, o zamana göre hiç küçümsenmeyecek bir meblağ olan 50 TL. verirse de ona türkü söyletemez. Tıpkı bunun gibi Bâlâ'da da bir düğün sırasında istenilen türküyü söylemekte sopa yemesi ve iki ay hastanede yatması bahasına inat eder, yine de söylemez (Şahin, 1991; 130). Refik, gurbetteki ömrünün beş yılını da *Ayaş*'ta geçirir. Üstelik burada ev de yaptırır. Onun uzun müddet *Ayaş*'ta kalması üzerine halktan bazı kişiler, niçin memlekete gitmediğini sorar. O da; "*Tarla baş alacağım, ev yaptıracağım, diye karıma söz verdim. Parayı da bir türlü denkleştiremedim. Yüzüm yok, onun için gidemiyorum.*" der.

Refik'in hayatında içki ve kadın önemli yer tutmuştur. Buna rağmen akli fikri memleketinde, karısında ve çocuklarında kalmıştır. Hatta ölmeden üç ay önce karısına bir mektup göndermiş, çocukları alıp gelmesini istemişse de Refik'e bir türlü kalbi doğrulmayan Fadime bu davete icabet etmemiştir.

*Gurbet ellerinde alma canımı
Duyar düşmanlarım şadüman olur
Yıkıp viran etmen fakirhanemi
Uçmadık yavrularım perişan olur*

ve;

*Bilmiyorum nic'olacak halimiz
Nerelerde kalacak garip ölümüz*

diyen Refik'in ölümü gurbette olmuştur. Ölüm sebebi kesinlikle bilinmemektedir. Karısı Fadime'nin naklettiğine göre, muhtemelen şu şekilde ölmüştür: Refik, *Ayaş*'a düğüne gider. Bulduğu köyle *Ayaş* arası dört saat kadardır. Birlikte yaşadığı Hafize isimdeki kadın, Refik'in tekrar dönmeyeceği vehmine kapılır, onu öldürmeleri için üç adam tutar. Kiralık katiller, Refik'e yolda eşlik eder. Daha kestirme olacağını söyleyerek yolu değiştirirler. Bir çukura gelince, aralarına alıp döverler, boğazını sıkırlar, bıçaklarlar. Civarda bulunan bir çoban, Refik'in bağırtısını duyar. Yanına geldiğinde onu yatıyor görürse de adamların tehdidi yüzünden sesini çıkaramaz. Katiller, Refik

öldükten sonra heybesini ve sazını getirip Hafize'ye verirler. Hafize, olay yerine gider ve Refik'i bir kevenin üzerinde, eli yüzü diken içinde, ağzından akan kanlar göllenmiş olarak bulur.

Refik'in ölümü üzerine bazı söylentiler daha vardır. Kimilerinin anlattığına göre, Ayaş'taki bir düğünden sonra Ankara'ya dönerken Gökler köyü ile Ayaş arasında bindiği eşekten düşerek, bir söylentiye göre de 6 Mayıs 1945'te Hıdırellez törenlerini kutlarken birden fenalaşarak ölmüştür. Mezarı, Ayaş'ta Abdüsselâm dağının eteğinde iki söğüt ağacının arasında iken daha sonra doğduğu köye intikal ettirilmiştir.

Arkadaşlığa ve insani ilişkilere büyük önem veren Refik'in en önemli tutkusu saz ve türkülerdir. Evlendiği dönemlerde sazı iyiden iyiye çalabilen Refik'in bu merakı, daha çocukluk yaşlarında başlamıştır. Annesi Emine, Refik'i Kellah'a dövenci verir. Refik döven sürürken, öğle sıcağı çekildikten sonra, dereye gidip türkü söylermiş.

*Çini tabakta vişne
Gel yârim aşka düşme
Bu aşkın sonu yoktur
Nafile dile düşme*

Refik'in ilk türküsü, tamamı sekiz-on dörtlük olan bu türküdür. İlk söylediği türküler, köyde söylenen anonim türkülerdir. Plak doldurduğu sıralar, kendisinin de türkü yaktığı olmuştur. Ancak bu türkülerin sözleri, şiir tekniği açısından zayıftır.

Kuvvetli bir hafızaya sahip olan Refik, her gittiği yerde yeni türküler öğrenmiş, bunları plaklara okumuştur. Plaklarında Ürgüp yöresinin türkülerinin yanında, farklı yörelerin de türküleri vardır.

Refik Başaran'ın türkü repertuarında, eşi Fadime ile köylüsü Hacer ve Fadik'in büyük katkıları olmuştur. Fadime'nin de Fadik'le beraber doldurduğu beş plağı vardır. Bu plaklarda şu türküler bulunmaktadır. *İstanbul Yolunda-Pınar Senin Sağ Yanında Sazlar Var, Kozan Dağı-Karşı Dağda Sıra Sıra Bademler, Sabah Ettim- Dalma Çaylar Derindir, Güle Çıktım Gülmedim-Karanfil Katmer Olsa, Al Elma Soyulur mu- Başında Vardı Elli Bir Altun.*

Başaran'ın okuduğu *Kara Tefrik* adlı türküyü Fadime ve Hacer koşmuştur. *Karadır Kaşların Gözlerin Mestan* diye başlayan türküyü de Refik, eşi Fadime'den öğrenmiştir. Bunun yanında Fadime, bildiği türkülerin bir kısmını, Refik gurbete gidip gelmediği, çocuklara para göndermediği ve verdiği vaadlerde durmadığı için kocasına öğretmemiştir. Refik;; *"Sana şunu alacağım bunu alacağım."* diye

Fadime'yi kandırır, ondan türkü öğrenirmiş. Üstelik ondan öğrendiklerini de kimseye söylemezmiş.

Kendisine has saz çalması, Refik Başaran'ın kendisine has bir saz çalma tarzı vardır. Türküleri okurken bütün benliğini ve ruhunu katmış, sözü ve ezgiyi ruhunun derinliklerinde hissederek okumuştur. Türkü sözlerini söylerken yöresinin ağız özelliğine bağlı kalmıştır.

Okuduğu otantik parçalarla Türk Halk Müziği sahasında mümtaz bir yere sahip olan Refik'in 65 kadar plağı vardır. Bu plaklarda 90'a yakın türkü okumuştur. Zira aynı türküyü çeşitli firmalara ait plaklara da okuduğu olmuştur. Sözü ettiğimiz firmaların başlıcası şunlardır: *Sahibinin Sesi*, *Odeon*, *Polidor*, *Colombia*. Refik'in okuduğu türküler ve ilgili plakların firmaları şunlardır:

Sahibinin Sesi:

1. A. Tokatlı Hamid'in Türküsü
B. Malatya Türküsü (Başaran'ın 1935'te doldurduğu ilk plaktır. Aynı firma tarafından daha sonra *Tokat Yaylasında Yaylayamadım/Karalı Bayrak Kaldırdım*, *Tokatlı Hamid'in Türküsü/Malatya Türküsü* iki defa olarak tekrar çıkarılmıştır.)
2. A. Tokatlı Hamid'in Türküsü
B. Nenni de Feride'm
3. A. Yüksek Odalarda
B. Karabiber

Odeon:

4. A. Hürünüm
B. Anadolu Saz Havası
5. A. Bir Yavrunun Destanı
B. Uzun Kavak
6. A. Keten Gömlek (Filfili)
B. Konya Develisi
7. A. Süpürgesi Yoncadan
B. Altın Dişli Karam
8. A. Karadır Kaşların
B. Karşı Dağda Sıra Sıra Bademler
9. A. Hacılar Köyü (I)
B. Karanfilim Saksılarda

10. A. Yaşar
B. Ayvalığın Kara Taşı
11. A. Nevşehir Şarkısı (Yaşar)
B. Avşar Güzeli
12. A. Karadır Kaşların Gözlerin Mestan
B. Badı Saba- Oyun Havası
13. A. Karadır Kaşların Gözlerin Mestan
B. Küstüm Bu Dünyaya
14. A. Karadır Kaşların Gözlerin Mestan
B. Saat Üç buçuk Sularında Pazarı Gezdim
15. A. Çiçekdağı
B. Elinde Süt Güğümü
16. A. Gurbet Ellerinde Alma Canımı
B. Lirayı Bozduyayım
17. A. Kayseri Mektebi
B. Sarıkız
18. A. Yozgat sürmelisi
B. Sevdanın Denizi
19. A. Naciye
B. Atı Olan El Atına Biner mi
20. A. Yine Çırpına Çırpına
B. Nar Ağacı Budam Budam
21. A. Burhan'ın Destanı
B. Keziban Gelin
22. A. Naciye
B. Saffet Efendi
23. A. Hüdayda
B. Sarı Çiçek
24. A. Bana Derlerdi
B. Süre Süre İndirdiler
25. A. Kurban Olan Habib
B. Kınamayın Komşularım
26. A. Benim Anam Yol Üstüne Yatarsa
B. Düğünü Ekberi

27. A. Mezar Arası
B. Karakuşun Cücüğü
28. A. Berber
B. Köprüden Geçti Gelin
29. A. Ulu Kavak
B. Kersi Bağı
30. A. Şeftali Ağaçları
B. Mezarımı Derin Eşin
31. A. Maraş Maraş
B. Güzelin Yanağı (Balım kengeri)
32. A. Şen Olasın Ürgüp
B. Manavgat Yolları
33. A. Avanoslu Naci
B. Ayva Dibi

Polidor:

34. A. Hacılar Köyü (II)
B. Hacıbey
35. A. Osman Efe
B. Sevdanın Denizi
36. A. Tello Can
B. Mehmet Bey Türküsü
37. A. Ceylan
B. Nar Ağacı
38. A. Raşit
B. Aksine Çevirdi
39. A. Gurbet Elleri
B. Emine Hatun
40. A. Seher Yeli
B. Erciyes'ten Kar Geliyor

Columbia:

41. A. Ürgüp Develisi
B. Avşar Güzeli
42. A. Sokaklardan Atlayarak Yürüme (Güzelsin Derler)

B. Bahar Geldi Yine Yollar İşledi

43. A. Yekte Oyun havası
B. Bidenem Yar
44. A. Konya Develisi (Çek Deveci Develeri Engine)
B. Hatice (Aksaray Türküsü)
45. A. Yeni Sürmeli
B. Odana Serdim Hali
46. A. Koyun Gelir Yata Yata
B. Aşlamayı Aşlarım
47. A. Gece mi Geçtin (Kayalık Özü)
B. Kırat
48. A. Mehmet Bey
B. Tello Can
49. A. Vızdık
B. Kestanenin İrisi
50. A. Köprüden Geçti Gelin
B. Sebep
51. A. Güle Çıktım
B. Keziban Gelin
52. A. Gelin Gelin
B. Aşağıdan Gelen
53. A. Kırk Güzelin İçinde (Pınar)
B. Raşit
54. A. Ağ Gelin
B. Seyranî Baba

Firmaları Tespit Edilemeyen Plaklar:

55. A. Karinli Ah çeker
B. Aziziye
56. A. Kurban Olam Habib
B. Aziziye
57. A. Raşit Derler Bir Cahil Uşak
B. ?
58. A. İlahi
B. ?

59. İmana Gel Gâvur Kızı İmana
B. ?
60. A. Osman'ın Bindiği Küheylan
B. ?
61. A. Ak Kâğıt Üstünde Yeşil piyade
B. ?
62. A. Hapishane
B. ?
63. A. Aziziye
B. Bir Türkü (Refik Başaran'ın son plağı)

Refik Başaran'ın, bunların haricinde, sözsüz olan sadece çalgısal nitelikli bir palğı daha vardır. Ayrıca, Başaran, şirketini ve numarasını tespit edemediğimiz şu türküleri de plağa okumuştur:

Aslan Karam, Bana Derler Neden Deliyim, Devran-ı Felek bize Gam Yutturdu, Davran kırat, Fettah Kardeşim, Gurbet Bir Ateş, Kozan Dağı, Köprüler Yaptırdım, Nazmiye, Sürmeli, Yemenimin Beyazı.

Başaran'ın okuduğu türküler yapı ve menşe bakımından şu şekilde gruplandırılabilir:

1. Anonim Türküler: Taşkınpaşa'da herkesçe bilinen, manilerden kurulu türküler,
2. Manilerin kısmen değiştirilmesiyle elde edilen türküler: Refik ve hanımı Fadime'nin manilere ilave sözler getirdiği türkülerdir (Bağlar Gazeli, Fadime'm..)
3. Refik'in gurbette öğrendiği türküler (Sebep, Ceylan..)
4. Sözleri kendisine ait olan türküler (Gurbet Elleri, Habib, Hacılar Köyü..)
5. Olaylar sonrasında karısı veya başkası tarafından söylenen türküler (Kara Tefik, Karadır Kaşların, Berber Gelin.)

Refik Başaran'la ilgili bu küçük etüdü hazırlarken çok zorluklar çektim. Bunun asıl sebebi de biraz önce söylediğim gibi onun hakkında herhangi bir araştırma yapılmamış olmasıdır. Bu durumda, biz araştırmacıların yapacağı tek şey ise, ilgili şahıs hakkında sözlü kaynaklardan yararlanmak, ona ait eşya, belge

ve fotoğrafları, ilişkili olduğu mekânları dikkate almaktır. Yeri gelmişken Ürgüp'teki Refik Başaran derneğine bazı tekliflerimiz olacaktır.

1. Özel eşyalarının temin etmek,
2. Türkülerini okuduğu taş plaklarının toplamak,
3. Orijinal plaklardan aktarılacak temiz kayıtları ve bunların çoğaltılmasını gerçekleştirmek,
4. Türkülerin hikâyeleri tespit etmek,
5. Türkülerin tamamının notaya aldirmek,
6. Refik Başaran'la ilgili hatıraları bulunan kişileri tespit edip onların verecekleri bilgileri kaydetmek.

Gönül isterdi ki, Refik Başaran'ın değeri, sağlığında anlaşılın, çalışmalar bire bir görüşmek suretiyle daha objektif olarak ele alınsın. Âşık Ruhsatî diyor ki;

*Sağlığında beni teperler
Ölünce mezarım öperler*

Aslında bugün de aynı şeyi yapmıyor muyuz? Yaşayan nice değerlerimizi incelemek için onların ölmelerini beklemiyor muyuz? Bu halk sanatçılarının bizlerden beklediği tek şey, para-pul değil, hayatta iken kendilerine değer verildiğini görmek. Bizlere düşen Refik Başaran'da, Zaralı Halil'de, Adanalı Ferrahi'de yaptığımız hataları yapmayıp yaşayan ve kendilerini ispatlamış olan sanatçılara, sağlıklarında beklenen ilgiyi ve değer göstermek olmalıdır.

Çalışmama son vermeden önce Refik Başaran'ın okuduğu türkülerden bazılarının hikâyesini vermek istiyorum:

Cemal'ım (Şen Olasın Ürgüp)

Türkü, öldürülen Cemal'e, karısı Şerife tarafından yakılmıştır. Şerife, 90 yıldan fazla yaşamış, 30 Kasım 1993 günü vefat etmiştir. 14-15 yaşlarında Cemal'le evlenmiş, mutlu geçen birkaç yılı Cemal'in öldürülmesiyle sona ermiş, bu hadiseden sonra bir oğlu ile ortada kalmıştır. Bu hadisenin oluş şekli ve ona yakılan ağıtı/türküyü bana, Şerife'nin daha sonra evlendiği Hayrullah'tan olan

oğlu İsmet Aksoy göndermiştir.* Cemal'in öldürölme hadisesi ve türkünün tam metni şöyledir:

Ürgüp'ün Karlık köyünün eşrafından ve varlıklı bir ailesinden olan Cemal, kalleşlikle öldürölür. Herkesçe sevip sayılan Cemal'in ölümüne yanmayan kalmaz. Eşi Şerife acılarını yaktığı ağıtla hafifletmeye çalışır. Yetim kalan oğlu Mustafa da, birkaç yıl sonra hasat zamanı bir atın tepmesi sonucu ölmüştür.

Ağıt, Şerife'nin ikinci kocası Hayrullah'ın sonraki yıllar Refik Başaran'a "Herkes bir türkü okudun ama, bana okumadın." diye sitem etmesi üzerine Cemal türküsünü plağa okur. Cemal Hayrullah'ın aynı zamanda amcasıdır. Onun öldürölüşü Şerife kadar Hayrullah'ı da etkiler. Şerife'nin türkünün her çalınışında gözünden iplik iplik yaşlar akıtmasını, Cemal'i bir türlü unutamamasını daima anlayışla karşılamıştır.

Türkünün asıl metni şöyledir:

Şen olasin Ürgüp dumanın gitmez
Kıratın acemi konağı tutmaz
Oğlun da çok küçük yerini tumaz
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Ürgüp'ten de çıktığını görmüşlür
Kıratının sekisinden bilmişler
Seni öldürmeye karar vermişler
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Cemal'ın giydiği ketenden yilek
Al kana boyanmış don ile göynek
Sana nasip oldu ecelsiz ölmek
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Ürgüp'ten de çıktın kırat kişnedi
Üzengiler ayağını boşladı
Yağlı kurşun iliğine işledi
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım

* Bana Cemal'ım türküsünü ve türkünün hikâyesini göndermek lutfunda bulunan İsmet Aksoy'a şükranlarımı sunarım.

Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Karlık ile başkadın pınar arası
Çok mu imiş Cemal'ımın yarası
Ağlayıp geliyor garip anası
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Cemal'ın giydiği kadife şalvar
Dükkânın kilidi cebinde parlar
Oğlun da çok küçük beşikte ağlar
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Kıratın üstünde bir uzun yayla
Ne desem ağlasam kaderim böyle
Gidersen Ürgüp'e sen selâm söyle
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Kıratım başımda oturmuş ağlar
Cemal'a dayanmaz şu karlı dağlar
Üzüm vermez oldu Karlık'ta bağlar
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

Giden Cemal gelir mi de yerine
İçerimde yaram indi derine
Cemal düştü kahtpelerin şerine
Cemal'ım Cemal'ım algın Cemal'ım
Al kanlar içinde kaldın Cemal'ım

(*seki*: atın tırnaklarının üst kısmında bulunan beyaz kıllar)

Kara Tevfik

Kara Tevfik, Refik'in köylüsüdür. Aşağıdaki ağıt, onun öldürülmesi üzerine, karısı Fadime ve köylüsü Hacer tarafından söylenmiştir.

Kara Tevfik'in köyde bir kadınla ilişkisi vardır. Sivaslı Durmuş namında birisi Damsa (Taşkınpaşa)'ya çalışmaya gelir. Durmuş da bu kadınla ilişki kurar. Tevfik, bunu öğrenir. Sivaslı Durmuş, Bekir demir'in düğününde halay çekerken Tevfik de oradan geçmektedir. O sırada Durmuş; "Bana yan bakanın..." diye küfreder. Tevfik; "Bu laf bana." diyerek geri döner. Atını ahıra bağlayıp düğün yerine gelir. Durmuş'un kafasını

tutup, beş-altı yerinden keser. Herkes kaçıtır. Durmuş hastaneye kaldırılır, ölümden kurtulur. Tevfik hapse girer, iki-üç ay yatar. Hapisten sonra Durmuş, bir akşamüzeri, Tevfik'i "Kenan Kapısı"nda ilişkisi olduğu kadınla görür. Silahını çıkarır, birkaç el ateş eder. Kurşunlar ikisi Tevfik'in sağ göğsüne, birisi başına isabet eder. Tevfik eşeksirtında Niğde'ye kadar götürülür, ancak kan kaybından ölür. Durmuş on iki yıl hapis yatar. Tevfik'in ardından şu ağıt yakılır:

Adımı sorarsan ey kara Tevfik
Salımı götüren Damsalı Refik
Sakın annem olma Mahmud'a kefil
Ulan Durmuş bu yanına kalmasın
Mazlum Fatma şu Refiğ'i almasın

Fadiğ'inen Zahide şahidim olmuş
Bana da demişler beyhude yanmış
Sivaslı Durmuş da sebebim olmuş
Yandım ağalar yandım beyhude yandım
Ahlaksız karının şerrine yandım

Mektebin önünü birden savuştu
Kenan kapısında geldi kavuştu
İfade veremem vurdu savuştu
Yahu Durmuş yahu ocağın batsın
Batırdın ocağım kaçın kapansın

Karadır Kaşların

Refik Başaran'ın karısı Fadime'nin Karahisar'da bir halası vardır. Halasının da aynı isimde yani Fadime isminde bir dul komşusu vardır. Halası Kayseri yolundaki bağına giderken, komşusu Fadime'yi de götürür. Kayseri ile Karahisar arasında ve halasını tanıyan bir arabacı, bu Fadime'yi görür, ondan hoşlanır. Aradan çok geçmez, günün birinde kaçıtır.

Refik'in karısı Fadime Başaran, halasının yanına gittiğinde, onu ağlar görür. Halası hem ağlar hem de Fadime'nin yaktığı türküyü, F. Başaran'a söyler. Aslı 20-25 bent olan türkü böylece ortaya çıkar. F. Başaran, halasından öğrendiği türküyü Refik'e söyler, o da plağa okur.

Karadır kaşların gözlerin mestan
Bir su ver içeyim uziyet tastan
Kendin küçük ama dilin gülistan
Başına gelmeyen bu derdi bilmez
Gelmeyen başına sevdayı bilmez

*Karisar nahyesi benim durduğum
 Kayseri namında benim yandığım
 Eridi iliğim kaldı kemiğim
 Kömür gözlerine kurban olduğum
 Ne türlü aşkına düşürdün beni*

*Kaşların karadır benzer üzüme
 Bu sevdanın zararı çok ömüre
 Kollarımdan bağlasalar demire
 Kırar demirleri bulurum seni
 Diyar diyar arar görürüm seni*

*Güzelin yanağı balın şekeri
 Ağzı sultan olmuş gerdan yukarı
 Çiğın aşağıda gerdan yukarı
 Her tarafı mamur olur güzelin*

*Sevda dedikleri bir demir oktur
 Enginli yüksekli zahmeti çoktur
 Sen nasıl doktorsun merhemin yoktur
 Yaremin merhemi o yardan gelsin*

Kaynakça:

ATILGAN, Halil, (1988), *Âşık Ferrahî Hayatı-Şiirleri-Türküleri*, Adana.

KAYA, Uğur, (2001), *Şiirleri ve Türküleriyle Âşık Sefil Selimî*, Sivas.

SAPMAZ, Gürbüz, (2000), *Şen Olasın Ürgüp-Refik Başaran-Hayatı-Türküleri*, Ankara.

ŞAHİN, Hasan, (1991), *Ürgüplü Refik Başaran, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1991/1*, Ankara.